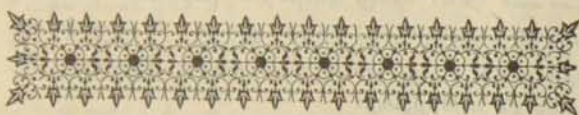

բայց աւելի երջանիկ և փայլուն բոսկենքեր նա երազում էր ապագայում: Սակայն անբաղդ բանաստեղծին վիճակուած չէր տեսնել այդ բոսկենքերը: 1595 թ. ապրիլի 25-ին նա արգէն մեռած էր: Միմիայն նրա անշնչացած դիակը արժանացաւ ազգային այդ մեծ պատուին և առանձին հանդիսով պսակուեց Հռոմում: Յաւիտենական քաղաքի պատմական բրնձերներից մէկի վերայ, Սուրբ Օնուֆրիոսի վանքում—ուր պատուարուած էր հիւանդ բանաստեղծը և ուր նա վախճանուեց—կայ մի հասարակ գերեզմանաքար, որ իբրեւ սրբութիւն գրաւում է բոլոր ուխտաւորներին:

«Torquati Tassi ossa hic jacent» (այստեղ հանգչում են Տորկուատո Տասսոյի ոսկրները) գրուած է այդ գերեզմանաքարի վերայ:

Մ. Բերբերեան:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ—ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ՇՈՒՌՏ ԵՒ ԴՈՒՎԱԹ.

(Ժողովրդական հաւատալիք):

Հուռտներն ըստ հայոց հեթանոսական աւանդութեան անտեսանելի ոգիներ են և անթիւ. Դոլվածներն ևս անտեսանելի ոգիներ են, բայց սակաւաթիւ:

Հուռտներն սերած են նոյ նահապետի Բամ որդիէն, երբ նոյ տապանն մտաւ, ըստ Աստուածաշունչ սուրբ գրոց «Եմուտ նոյ և որդիք նորա» կին նորա և կանայք որդւոց նորա» ասելով՝ նոյր իր կնոջմէ, որդիքն իրենց կանանցմէ բաժանուած կը համարուի: Երբ հետեւ նոյի անուըր յիշելէ անմիջապէս յետոյ, կնոջ անուըր յիշելու որդւոց անուըր յիշած է: Նոյնպէս որդւոց և որդոց կանանց մէջ տեղ իրենց մօր անուըն յիշած է: Եյսպէս ոմանք (Ժողովուրդէն) կուզեն հաստատել թէ, տապանը սուրբ է, պէտք է այնտեղ սրբութեամբ անցնել:

Բամ անհաւատարիմ՝ զանուելով Աստուծոյ կարգադրութեանը, տապանի սրբութիւնը չյարգելով մերձեցաւ իր կնոջ, որմէ ունեցաւ մի որդի:

Անցաւ մի տարի, Աստուծոյ հրեշտակն երբ տապանի դուռն բացաւ, ուժ չոգին համարելով՝ դուռն հանեց: Հարցուց Բամին.

— Արի՜ մարդ կայ ներսը:

— Չկայ, պատասխանեց ամթահար Բամ:

— Եթէ կայ, չիք դառնայ, ասաց հրեշտակն:

Նորաձին մանուկը աներեւոյթ ոգիի մը փոխուեցաւ: Երբ Բամ օրէ զօրացաւ, մարդկային սերունդին հետ ամուսնացաւ, ունեցաւ զաւակներ, որք ևս աներեւոյթ ոգիներ են:

1. Փետրուար ամսուն Շուռտ կասեն Բագրեւանդայ հայեր, իսկ Թուրքեր Շուպաթ. նաեւ անտեսանելի ոգիներուն Շուռտ. մենէ աղէկներ, այլ տեղեր յալըրէ, Մելքտին, եւ այլն:

Հուռտներն շատ աճեցան նոքա ծնունդ ունին, իսկ մահ հուռն. վասն որոյ աշխարհի ամեն կողմ բռնած են:

Դոլվածներն, որպէս ասացի, սակաւաթիւ, բարի ոգիներ են, նոքա բնակութիւն հաստատած են միայն հարուստ տներու մէջ, նաեւ այն տներու մէջ գտնուած լաւ լաւ եղներու և դռնէններու մտուրքն է իրենց բնակարանը: Իրենց գտնուած տունը ամեն բարեօք պիտի լեցնեն:

Հուռտներն որչափ որ անտեսանելի ոգիներ են, սակայն ուտող և սպառող բնութիւն ունին, այն տնէն որ դոլվածն բացակայ է, ամեն ինչ կը վերջացնեն, կը մոռնն նաեւ դոլվածնոր տներ, կսկսին սպառել մարդկային աշխատութեան արգիւնքը և դոլվածին լցած բարիքը:

Դոլված կայցելէ իր բնակած տան ամեն մասերը, շուռտի սպառածի տեղն անմիջապէս կը լրացնէ. դարձեալ իր տեղն կը հաստատուի:

«Հուռտն մեղաց պտուղ ա», սուրբ ամուսնութենէ ծնած չեն, որոյ համար ամեն շարութիւն ի գործ կը դնեն, խմբով կը շրջապատեն ցորեանի հորն, ալիւրի ամբարն, եղի բոկը:

Նիհար ու հիւանդոտ անասուններն կը շրջապատեն, կսպանեն որ սատակի, չար և ազացի հարկանող և վնասակար անասուններն կը սիրեն, այն ինչ որ դոլված չսիրեր. կամուսնանաւ մարդոց հետ երբ մարդիկ, քնոյ մէջ են. շատ անգամ կը յիշեն մարդիկ, որ երազի մէջ ամուսնացած են, նոքա շուռտներ են, որով զաւակներ կուենան:

Եյսպէս այս «մեղաց պտուղներն» մի օր աշխարհ կը լեցնեն, այլ ևս մարդկանց բնակութեան վայր մի չպիտի մնայ:

Հուռտներն կը սիրեն տաք վայրեր. իրենց փորը կշտացնելու համար տան ամեն մասերու հետ յարաբերութիւն ունին, ասեղի մի ծակէն անգամ կարող են անց ու դարձ անել, ծաք տեղերն կաճին ու կզօրանան, ցուրտ տեղերն կընկճին և կը հիւծին:

Դոլվածներն բարի նախանձէ շարժեալ կըլին և կըկին այցելութիւն կտան աշխատասէր գոմշու, եղան, կթան կովու, ցորեանի հորի, ալիւրի ամբարի, տան շուրջը և մառաւը, շուռտի սպառածը կը լրացնեն:

Կայցելեն նաեւ գոմը, կը բառնան ոչխարներու հիւանդութիւնը:

Եյսպէս յաճախ դոլվածին շինածը շուռտ կը քանդէ, շուռտի սպառածի տեղն դոլված կը լրացնէ: Փետրուար ամսոյ մէջ մրցումը մեծ է:

Ամբողջ ձմեռն դռները փակ էին, ներսը տաք և բարիքով լեցուն էր, մարդոց այնչափ հոգ չէր որ շուռտներն կսպառեն, զի սպառուածը աչքի չէր առնէր. այժմ զգացած է, տան տէրն որ շուռտներն սպառած են տան ամեն բարիք, կզգայ որ երկու ամիս ևս ձմեռ ունի իր առջև:

Մրցումը մեծ է, շուռտներն համարձակութիւն գտած և խումբեր կազմած են, կսպառնան սպառել տան ամեն բարիք. դոլվածը նեղը լծելով՝ դուռն արտաքսել՝ որպէս զի գրաւեն նոցա բնակարաններն ևս, և տան ամեն մասերու մէջ հաստատուին:

Ամեն հնար և միջոց ձեռք առնուած է, մրցումը սաստիկ է, շուռտի խումբը ամբողջ ձմեռն պատրաստի բարիքներն վայելած է և զօրացած, դոլվածն ցմիշտ զբաղուած էր շուռտի սպառածի տեղն լեցնել, որով յոգնած և լքուած է:

Մարդոց այժմ զգալի դարձած է որ տան բա-

ընթերցի աներևոյթ ձեռքէ կը յափշտակուի. կըզգայ որ դուրսիցի ոյժը այլ ևս սպառած է:

Հուռտաներն ևս զգացած են զայս: մեծ բանակ կը կազմեն որպէս զի Լըբուած գոլվածներն արտաքսեն, կախը փետրուար 14-էն մինչև 20-ը կը տեւէ, գոլվածներն կրկնէին յետս կը նահանջեն:

Հայաստանցի մայրն ստիպուած է այս կռուի օրերու մէջ իւր երախան դուրս չիժողուլ, որպէս զի այս արշաւանաց միջոցին անհաշիւ շուռտներէ ոտնակոխ որպէս կասեն, «կոխ չեղնի», զգուշութեամբ կը հսկեն:

Գոլվածներն կռուի դաշտից նահանջեցին, որպէս ամուր պարիսպ ապականեցան տնեցոց սիրելի Եօլանի, Մայրիլի, Լաւանտի, Երազի, Չոլոյի, Չախալի, Ղամպարի, Քարխանի, Հէկոյի... (գոմէռականներ) առջև և որոց մտաբեր հաստատուեցան:

Հուռտներն չկարողացան մերձենալ այս աշխատասեր գոմէռներուն և արտաքսել գոլվածներն բայց նեղը լծեցին, ամէն կողմէ պաշարեցին, նա այլ ևս չկարողացաւ դուրս գալ, տան պակասութիւնը հոգալ:

Փետրուարի վերջի երեկոյին էր, մարդիկ տեսնէին գոլված ընկճած. տան բարիքը աւարի առնուած, ստիպուեցան յօգնութիւն հասնիլ գոլվածին, մի հնարով շուռտներն դուրս արտաքսել որպէս զի գոլվածն ստիպեալ մնայ նոյն տունը, ըստ առաջնոյն բարիքով լեցնէ:

ԵՈՒՆԻՍԿ ՈՒ ԴՈՒՐՈՍ, ՄԱՐՏ ՈՒ ՆՈՐԱՍ:

Փետրուարի վերջի երեկոյին՝ մութը կոխած էր. շուռտահան անուանեալ երկու մարդիկ ձեռներն մի մի չոր ոչխարներ, և ակնը բռնած մեկնեցան շուռտահանի գործողութիւն կատարելու:

Հուռտահանը եթէ աղջիկ է, տանտիրէնը վարտիրը և ակնը առնելով կը գնայ գործողութիւն կատարելու:

Դուռ լսած կամ տեսած էր Բագրեանդայ գոմերն ներսէ ներս են, տանը դռն առաջ ծածկած ցուխը մի կայ և բակ. որ ունի դրսի դուռ, այս դռն աջ կամ ձախ կողմն մի այլ դուռ կը բացուի. այս է ոչխարաց գոմը, որ մի որմով տան ղուպային միացած է. Գոմին մօտ կամ քիչ հեռուն է մարազն, ուր յարդ և խոտ զետեղուած է, դուրսը գոմի և մարազի առջև են գիւղացւոյն ցորենակի և դարիի հորերն. իսկ բակին ներսն տան դռն առաջ կամ ձախ կողմն ևս կը բացուի մի դուռ, այս ևս գոմ է մանր սեւամալի (եղ, կով, հորթ). այս գոմի միջէն ներս մի դուռ կը բացուի, այս է գոմէշնոցն, որ ներսէ ներս լինելով՝ շատ տաք կը լինի, ձըմունցն ցմիշտ մի փոքր լուսամտից, որ բացուած է տանեաց վերայ, կը բարձրանայ շղթին, ու նախ ձինկելոյզէն բարձրացող ձիւի նման է:

Գոմէնոցի մի կողմն ևս բացուած է մի անցք, այստեղ ջրհոր կայ, մօտը քարեայ մեծ աւազան:

մի. Եմրողը ձմունց այստեղ պիտի ջրեն գոմէշներն և լուսն ամեն օր, երբէք դրսի օդ չպիտի առնեն և ոչ արեւու երես տեսնեն:

Հուռտահաններն բարձրացան տանիք, տանը դուռն, որ ներքեւէն քանի մասերու բաժանուած էր, իւրաքանչիւր մասը ունէր վերեւէն բացուած լուսամուտ, որոց շուրջն ակնշով զաղ (գիծ) և քաշեցին. ոչխարներով այս այն կողմ հարուածներ տալով գծերէ դուրս ելան. տան շուրջն ևս զաղ քաշեցին:

Մեր շուռտահաններն ուրիշ տարիներ ևս փորձուած էին, այդ տարին իրենց համար յաջող անցած էր, եթէ յաջող անցած չլինէր, այս տարին ուրիշները պիտի կատարէին շուռտահանի գործողութիւնը, որ և լինելու էր փորձուած մէկը:

Հուռտահաններն առանց ճրագի նախ ուղղուեցան ոչխարաց գոմը, աջ ոտներին դռնէն ներս դրին, հասան գոմի վերին անկիւնը, Յիսուս Քրիստոս ասելուն շուռտներն դողառին, շուռտահաններն այս այն որմին, առիթին, սիւնին, սկսան հարուած տալ ոչխարներով և ասել—«Հուռտ ի դուրս, Մարտ ի ներս», և շարունակ իւրաքանչիւր հարուածին կրկնել վերի բառերն:

Դուռ եթէ տեսած էր թաշկինակով ճանճ քրշողներ, կարող էր մեր շուռտահաններու վերայ դադարաւ մի կազմել:

Հուռտահաններու ոչխարներն հարուածներն որմերուն, առիթի գերաններուն, սիւններուն և օդի մէջ նաև ամեն վայր հասաւ, հետզհետէ ոչխարներն ևս մերձեցան դռն. շուռտներն ևս սրդէն դուռն անարցուցած (նեղ տեղ փակել, որ այլ ևս այս այն կողմ չէ կարող շարժի և փակել) էին, որոց մին շարունակ հարուած տուող ընկերով բազուկներու տակէն գլուխը մոցնելով դուռը կը բանայ աջ ձեռքով, որ և հարուածներու ներքեւ անհաշիւ շուռտներն դուրս կը թափին:

Հուռտահաններն իրենց արարողութիւնը կատարելով դռնէն դուրս ելան, դուռը դոցեցին, դռն դուրսն կիսաբողբոյս զաղ մի քաշեցին, որպէս զի արտաքսուած շուռտներն այլ ևս չկարողանան այդ գծէն ներս անցնիլ:

Առաջին գործողութիւնը ոչխարաց գոմը նորա համար կը կատարուի որ ուրիշ տեղերէ արտաքսուած շուռտներն խուժեն ներս, բազմաթիւ ոչխարներու մէջ զետեղուին, որ յետոյ արտաքսելը գծուար լինի:

Հուռտահաններն քանի հարիւր հարուած որ տուած էին, այնչափ ևս կրկնած էին, «Հուռտ ի դուրս Մարտ ի ներս»:

Հուռտահաններն այս անգամ մօտն մանր մալերու գոմը, ուստի անցան գոմէշինաց ախոռը, յորմէ մօտն ձալաւը (գոմէշներն լուսալու տեղ), այստեղ իրենց գործողութիւնը կատարեցին, ջրհոր:

1. Տաւաղը բոլորը գիծ քաշելու սովորութիւնը սատանայապաշտեղծքն ևս ունին, երբ դրանց դալվալներն մի տուն անիծեն, տան բոլորը գիծ կը քաշեն, տեղ տեղ քարեր կը կուտն. շատ անգամ տեսնուած է որ երբ եղծի մի գտնուած վայրի շուրջն գիծ քաշեցին, դուռս չգար, թէեւ այժմ եղծք այդ քանին այնչափ կարեւորութիւն չեն տար:

2. Դուռը բացողն այս ձևը կը գործածէ, որպէս զի հարուած տուողը թոյլ չտայ շուռտներն դուռը բացողի ետեւն խոյս տան, դարձեալ գոմի մէջ իրենց տեղերն զետեղուին:

1. Տրապիզոնի գիւղերէն մէջ այս գործողութիւնը Յունուարի առաջին գիշերն կը կատարեն, Լաշի Թփի ծիւղն կանոնն, որմերուն, անասուններուն, սիւններուն, հարուածներ կտան, Լաւ եղծերէն մին տուն կը բերեն, ուշադրութիւն կը դարձնեն թէ որ ոտն նախ ներս կը դնէ. եթէ ա՛յն դրաւ բարեբաղդութիւն է, ապա առջինն օվոնք. (անասնոց համար ջրով պատրաստած կեր ևս մանրած դողով) կը դնեն երկու եղծիւներու վերայ վառած մոմ կը դնեն, վառուելու յելէն գուռակութիւններ կանեն:

րի փերայ աւելի դրացուեցան. ճաղաւ մուտքն ևս գծեցին, գարձան դռնէն անց փերան:

Կատարելիք մեծ գործողութիւնը այստեղ էր, անխիւ շուտոտներ այս տաք վայրն զետեղուած էին, ջրհորէն և ճաղաւէն արտաքսուածներն ևս այստեղ խմբուած էին. շուտահասներն դժուարին կացութեան մէջ էին, այստեղ կային լաւ լաւ դռնէնէն, որոց մէկին մուտքին մէջ կայր դռնափակն, որ տան առաւանակէն կրնձայէր:

Կը խորհին շուտահասներն. — շուտներն դուրս պիտի վանենք, սակայն ինչպէս անենք, որ հարուածներն չառնեն դռնափակն: «Եթէ դռնափակն քիսաւ, պիտի նեղարտի, լուրքի իրենց տունը թորկայ էրթայ, և յըմալ էնենք օր ընդրայ չքիսնք»:

Եյստեղ կային կուտարար ցուէր, անձին ու վնասակար մատակներ, որք շուտներուն սիրելի աւանասուներն էին, որոց շուրջն ախանջներու մինչև անգամ մազերու մէջ զետեղուած էին:

Կային այստեղ խածնող և աքացի հարկանող ձիանք:

Եթէ գուք շատ ձի գործածած էք, տեսած կը լինիք ձիու պոռի և բաշի ձարերուն փերայ փոքրիկ փոքրիկ հիւսուածներ, որ կը կարծէք թէ մարդկային ձեռքով կանոնաւոր փոքրիկ հիւսուածներ են, որպէս փոքրիկ աղջկանց ծածկն:

Ելդ ամենը շուտաներու գործ են:

Շուտներն հակառակ դռնափակի կամաց դրած են անպէտք և վնասակար անառուներ, նամանաւանդ ցուլ և որձ ձի, որոց վարժեցուցած են չարութեան մէջ, որոց ախանջն կը մոնեն, կը գոգոնեն որ եղջիւրով աքացի դարնեն, կամ խածնեն:

Շուտներն մեղ նման են, բայց անտեսանելի, նոքա ունին խալըլիկ, քոլոզ, երբ քոլոզի ներսն դուրս դարձուցին, իրենց զուլը դրին, կը տեսնուին մարդոց աղքատի կերպարանքով և աղաղատ շորերով և խիստ տգեղ, երբ քոլոզը ուղիղ դրին, այնչափ կը փոքրանան որ անչայտ կը լինին իսկ երբ քոլոզը վայր առնեն կերեկին որպէս մարդ և աղջիկ:

Շուտներն այս երկկողմի զգացած էին որ իրենց դէմ հալածում կայ, գող առած է իրենց հողին, ամբողջ քոլոզ դրած փոքրացած են, և անբերելի դարձած, մտած են իրենց սիրած անասնոց փոքի տակ և շուրջը պահուած:

Շուտահասը սկսաւ իւր գործողութիւնը կատարել. «Վարտ ի ներս, Շուտա ի դուրս» սկսուեցաւ կրկնուիլ, շփոտոց ու շնկոցի ձայն լցուեցաւ դռնէնէնէնէն ևստան, հարուածներն բազմապատկուեցան շուտներու խմբուած վայրը որք խոյս տուին այս այն կողմ, ապա ճարահատեալ փախան շուտահասներն ստիպուեցան հալածել, սակայն շուտերեցան թէ մի գուցէ հարուածներէ մին դռնափակն առնէ (փան զի հաստատ էինք դիտել թէ դռնափակ լաւ դռնէնէնէնէնէն որ մէկին մուտքն է), որով ստիպուեցան սահասարակ ամեն կողմ հարուած տալ և աւել — «Դռնափակ, մանեմ» քրքիւ ևս քու հետ չիմ, չէղիւ ընդքիւ, չէղիւ թորկիւ զՄուսլիկ, Շէկոն, Դաղիկ ու Էրթան, դուռ ու դուռ Լատուած»:

Շուտահասներն լաւ լաւ գոմէշներուն և ձիերուն ևս թեթեւ հարուածներ տուին, սարսափահար եղած շուտներն խոյս տուին:

Եղած է որ շուտահասի անդգուշութեան պատճառաւ քանի հարուածներ առած է դռնափակն, որ և ընդքած վերուցած է տան ամեն հարստութիւն, պէրաքեթ (Լատուածէն շորհուած հարստութիւն, եթէ ունեցածը ուտել, գործածել, չպահարկի), մեկնած է մի այլ տուն շէնցնելու և հարստացնելու:

«Ահա, այս պատճառաւ է, կասէ Բագրեանդցին՝ յանկարծ տեսար որ մի տուն աղքատացաւ, մի ուրիշ տուն ևս հարստացաւ»:

Հարուանկեցին շուտահասներն իրենց գործ, արտաքսեցին շուտներն, լցին անդէից ևստան, նոյն ձևով գծեցին դասն առաջ, դուռը գոցեցին:

Եյստեղ ևս եղներու, կոպերու, արջարներու, երինջներու և հորթներու մէջէն նոյն ձևով արտաքսեցին, լցին բակը, այստեղ ևս իրենց արարողութիւնը կատարեցին: Մտան մտաւոր, ուստի տուն, չմոռացան նաև տկար մարդոց հարուածներ տալ, որպէս իւրի բզկին, ալիւրի փեթաքին, ձաւարի ամանին, խմորի դաշին, և այլն:

Շուտներն արտաքսեցին, լցին բակը, ուր հաւարուած շուտներն կը դողան, կը սրտըրան, կուլան, աղաչանք ու պաղատանք կանեն, ներս ընդունուիլ կը խնդրեն, սակայն անգուժ շուտահասներն բակն անգամ կը զլանան, անտի ևս կարտաքսեն, Եյստեղ ևս դաղը քաշուեցաւ:

Եյս գործողութիւնը ևս կատարուեցաւ մաւրագի մէջ, ցորենի և գարւոյ հորերու վերայ:

Դուրսը ցուրտ և բուք է, շուտներն ձեան վերայ կը գողգողան. մերկ ու բոքիկ են, բռնած են իրենց երակայոց ձեռքը կամ գրկած են. այս այն կողմ կը վաղեն այս այն դուռն կը մերձենան, կը պատահին գոռած զաղերուն, որ իրենց առջև անանցանելի ահագին անգուռը մի կը տեսնեն, երգիկ կը վաղեն, լուսամուտներէն ներս թափանցելու, այստեղ ևս պատահեցան զաղերու:

Վերջապէս շուտներն ճարահատեալ իրենց երակայոց ձեռնէն բռնած՝ եկան գծերու շուրջն շարուեցան, սպասեցին որ անցնէինէն միս դուրս դայ գործով մի, գիծը խանգարի, միջոց գտնեն ներս խուժելու, սակայն անցելի իրենց հրահանգը առած են, զգոյշ են ըստ ամենայնի, ախանջ չեն կախէր շուտներու ու իցէ շրջաններուն (բուքի այլ և այլ ձայններուն նշանակութիւն կտան, կարծելով թէ շուտներու այլ և այլ խնդրանք ձայնն է), դուռը ամրապնդել փակուած է, դռնէն ամրացած, ներսը դուռն ետև ևս ակիշ ձգուած, որպէս զի շուտներն եթէ մի հնարով դռնէն ներս խուժեն, ակիշի վերայէն չկարողանան անցնիլ:

Երգէն հրահանգ տրուած է տան ամեն մի անգամին, որ մէկն դուրս չալիտի ելլայ, որչափ ևս դուրս գործ ունենայ:

«Եթէ մէկն դուրս ելլայ, կասեն, եթէ գծին վերայ կոխեց, շուտներու առջև կանգնած պարիսպը կամ պեղուած անդունդը կանխարանայ, ներս կը խուժեն, իսկ եթէ չկոխեց գծի վերայ, շուտներու խուժըր զինք կը շափշտակեն, գերի կը վարեն, սարը կը տանեն, կապանն կամ որոյ հետ կամուսնան, վերջապէս իրենց վրէժն կը լուծեն, քարէ կամ ժայռէ կը ձգեն, կամ հորերու մէջ կիցնեն, կամ քանի օրէ յետոյ կարձակեն որ և գալով տեսածներն կը պատմէ»:

Լատ ժողովրդեան ասութեան քանինքն գերի տարուած են, յետոյ գտնուած այրերու և հորերու:

1. Շուտներու ամենայնպէս հաստատուն քնակարազը ջրորներն են:

մէջ. տուն բերուած են, սակայն նորա կախարդուած Դինելով խոյս տուած են շուտաներու մէջ:

Արդ այս անցիկը որչափ որ այս գիշեր շուտաներու սպառնիչ ձիրաններէն ազատուած են, սակայն դարձեալ անքուն հսկելու ստիպուած են. մտահոգութեան մէջ են, մի գուցէ դովաթն ընդքա՞ծ ու գայած է, շուտաներու հետ դուրս ելած է: Տնեցիներէն քանին մտնեցան դռան, սկսան ուշադրութիւն դարձնել դրսէն եկած ձայներուն, գուշակել թէ շուտոր թէ դովաթի ձայնն է. ամենափոքր ձայնի ինչ ինչ մեկնութիւններ տրուեցաւ. — այս այն ինչ ձայներն շուտոր ձայներն են, որք կանի՞՞ծն շուտահասներն, այս ինչ ձայներն ևս շուտոր երեխայոց ձայներն են, որք ցրտէն և անթմութեանէն կուլան և կը ստանան ու անկուտան:

Շուտաներն պահ մի իրենց դուռը, պահ մի երգիսի շուրջն կանգնած՝ հարեալուոր հնարներ բանցնելէ յետոյ յոյսերնին կտրած կը մերձենան ուրիշ գոներու նոյն անեցոյց բարեկամաց և ազգակա՞նաց նման ձայներ կը հանեն, որպէս զի տնէն մի մարդ դուրս հանեն, կամ նոյն տան աղջկայ սիրահարի ձայնի նման ձայն կը հանեն. իսկ եթէ երիտասարդ կայ նոյն տունը, նորա նշանածի ձայնի նման ձայն կտայ, որ երիտասարդն ձայնը առածին պէս քնթաթախ դուրս կը վազէ, որով կամ շուտաներէ կը գերուի և կամ շուտաներն դադը աւրուած գտնելով խմբովն ներս կը խոժեն:

Այն աղջիկն կամ այն երիտասարդն որ չափազանց սիրոյ կրակին մէջ կը բորբոքին, անհեռատեսութեամբ փոխանակ իրենց սիրահարին՝ իրենց առջև կանգնող և սիրահարին նմանող շուտանի վիզը կը փաթթուի, դադը կաւորուի, շուտաներն ներս կը խոժեն, պատճառ կը լինին իրենց տան դժբաղդութեան:

Յուսահատ շուտաներն երբ ներս խոժեն, կըռիւ կը բանան դովաթին դէմ, կարտաքսեն զդովաթ, որ և կը մեկնի տանելով իւր հետ տանը բարաթը և հարստութիւնը, որով անպոյշ սիրահարն պատճառ կը լինի այս դժբաղդութեան:

Այն դովաթն որ այս կամ այն շուտահանի անպոյշ վարձուքով արտաքսուած էր և կամ ինք ընդքա՞ծ հեռացած էր. կրկին կը վերադառնայ այն տունը, ուստի հեռացած էր, ձայն կը ձգէ, կը խնդրէ ներս ընդունուիլ, Տնեցիք այս ձայնին հաւատարմութիւն չընծայեցին:

— «Ի՞նչ շուտո՞ր իս, ասացին, էդ յըմալ զըստու կէներս որ միջ խափիս, ներս մտնա՞ս»:

— Ի՞նչ ընձի գինս կասէ՞ դովաթն, ես ձեր տան դովաթն եմ, ես Գուշկան, Ըէկոյի և այլն, մտորին մէջ կը կենայի, յըմն գաի ես ճրագ կ'առնեմ՝ մէկնելու յիմցուցածիմ, որ յելլան տաւարներուն դարման տան:

— Գնա մեր դռնից, կը պատասխանեն ներսէն, քիչ չմտորի՞նք որ դաս, գուշուտո իս յըմալ կենես որ միջիկ խափես:

Դովաթն առանց երկար խնդրելու՝ հեռացաւ, գիւղի մէջ սկսաւ որոնել այնպիսի տուն, մի որ զինք սիրով ընդունի:

Յանկարծ գտաւ մի գուռ, որ բաց էր՝ այս տան տէրը տարիներէ ի վեր աղքատութեան մէջ կը տոչորուէր, իւր տանը բան չկար, քաջութեամբ դռներն բացած՝ կ'ապասէր դովաթին, վասն զի այստեղ շուտաներու համար ապրուստ չկար որ ներս խոժէին:

Դովաթն բարե տուաւ, մտաւ ներս իւր հարստութեամբ տեղաւորուեցաւ մտորի վերին ծայրը: Տան տէրը դուռը յանկարծ գոցեց, որպէս զի շուտաներն ներս չխոժեն:

Տան տէրը առաւօտ շուտ դարձեցաւ, ինք զինք հարստութեան մէջ գտաւ:

Ի՞նչ տեսած կամ լսած կը լինիք հարսներն ու աղջիկներն որպէս փոքրիկ քոյկներ կը կարեն, գունաւոր թեյերով կը նոյնեն, Տեառնդառաջի երեխայան եկեղեցիէն վառած տուն բերուած մամուլ այդ շուտոր քոյկներն կը վառեն, ծուխը կը շնչեն, մոխիրն ևս ջրի մէջ խառնելով կը խմեն, որպէս զի կոխան չլինին, գերի չտարուին, շուտաներէ չխափուին:

Այն մի քնած միջոցին դրսէն կը լսէ իւր մարդու ձայն, կելլայ դուռը, կուժը առնելով մարդուն կը հետևի, կինը երբ աղբիւրի վերայ կուժը պիտի լեցնէր «Յիսուս, Բիստոս» կասէ, կը տեսնէ իւր մարդը կարծածը փոքրանալով մի սև կծիկ կը լինի, կասէ — «այ Իստոս, Բիստոսը աչքդ մտնայ» կաներ ընդմեջնայ:

Այնը նոր կղզայ որ շուտէ խարուած է, տուն կը վերադառնայ, մարդը անկողնոյն մէջ կը գտնէ, որ կը հարցնէ կնոջն նորա ուր գնայն, կինը կը պատմէ եղածն:

Այս տեսակ պատմութիւններ հազարաւոր կան:

Ս. ԱՅԵԿՈՒՆԻՍ.

ՄԱՆՐԱԲԵԼՈՒՐԷ:

ԱՇԽԱՏԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

Աշխատեցիս ամենափոքր հասարակապետութիւնը — Մարզնիս կղզուց 12 հազարամետր հեռու գտնուած Տաւուրա անունով մի կղզի, որի վերայ է աշխարհիս ամենափոքր տէրութիւնը: Այս կղզին միայն 2 հազարամետր լայնութիւն ունի եւ 35 քմակն: Տաւուրան անկախ հրատարակուեցաւ 1856 թուին եւ թագաւորական գահը բարձրացաւ Բարդուղիմէոս ընտանեցի անդամներից մէկը: Այս թագաւորն իշխեց քաղաքատեղի կերպիւ 46 տարի եւ մեռաւ 1882 թ. մայիս ամսին: Մահուանից առաջ այս թագաւորը ցանկութիւն յայտնեց, որ ոչ ոք իրեն չյաջորդէ եւ կղզու վերայ հասարակապետութիւն լինի, Կարլոս թագաւորը, այս էր Տաւուրի միապետի անունը, ու միայն ժառանգ չունէր, այլ նաեւ չեղաւ մէկը, որ ժառանգեց կամենար նրան, ուստի կղզին 1886 թ. հասարակապետութիւն հրատարակեց: Այս կղզու սահմանադրութիւնն ամենից ազատամիտն է, դրա շնորհիւ կանայք էլ ձայն ունեն ընտրութեանց մէջ: Հասարակապետութեան նախագահն ընտրուած 6 տարով: Նշանաւոր է այն, որ պաշտօնաններ, ա-

1. Մեղեմիս գիշերը, կասն Խաղաղութիւն կողմն:
2. Բագրեւանդայ հայ ժողովուրդն մեծաւ մասամբ եկեղեցիներ են, սոցա մէջ Եւոտի աւանդապահն ամենից անելի Պուլանիայ ժողովուրդն է, ընկններն այժմ թերահաւատ են, դեռ կը ծաղրեն Ջըոն, որ գոմի մէջ արծալուած հորթն շուտ կարծած դուրս արած է, հետեւեալ օր տեսած են գայլերն կերած են, քանի քանի այսպիսի դէպքեր կը յիշեն, կը ծաղրեն: